

А. Г. ШУЛЬГАЙ, Н. Я. ПАНЧИШИН, В. Л. СМІРНОВА (Тернопіль)

НАУКОВА РОБОТА КАФЕДРИ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО

ДВНЗ "Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України"

В статті наводиться еволюція соціально-гігієнічних і історичних ідей, запропонованих і частково реалізованих на кафедрі соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з медичною статистикою Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальна медицина, організація охорони здоров'я, історія медицини, наукові дослідження.

В цьому році університет відмічає 55 років із дня заснування. Тоді ж розпочалась діяльність кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я з медичною статистикою.

Кафедра відразу ж започаткувала тісний зв'язок з практичною охороною здоров'я. За ініціативи кафедри неодноразово проводилися науково-практичні конференції з питань організації охорони здоров'я та історії медицини. В 1966 році співробітники кафедри взяли активну участь у підготовці та проведенні семінару слухачів курсів лікарняних адміністраторів охорони здоров'я. Наукова робота кафедри спрямовується на проблеми профілактики діяльності лікаря-терапевта (К.Г. Горшукова), інвалідності населення (Г.Г. Конопелько), організації праці лікарів міських санепідемстанцій з гігієни харчування (Л. Калагірева).

З 1983 року наукові дослідження кафедри спрямовуються на вивчення здоров'я сільського населення. Вони включали різноманітні питання: вивчення здоров'я мешканців села, організацію диспансерного обслуговування тощо. В цей час на кафедрі було розроблено методологію соціально-гігієнічного підходу до здоров'я сільського населення, і вона ж була реалізована на практиці в Калинівській ЦРЛ Вінницької області і Козівській ЦРЛ Тернопільської області.

Суть підходу полягала в тому, що, окрім даних про здоров'я сільського населення і його потребу в різноманітних видах медичної допомоги, було здійснено диференційований підхід до визначення здоров'я, і відповідно застосовувались диференційовані зусилля медичних закладів стосовно забезпечення медичною допомогою різних соціальних прошарків сільсько-

го населення. Було перебудоване інформаційне забезпечення охорони здоров'я на трьох рівнях – первинному (сільська лікарська амбулаторія і дільниця), вторинному (центральна районна лікарня) і третинному (обласна лікарня). Система видавала дані про здоров'я сільських мешканців в розрізі соціальних прошарків громади і пропонувала різноманітні організаційні заходи з його покращення. Зокрема, мова йшла про роль соціальних чинників в обумовленості здоров'я.

В 1983 році кафедра долучається до проведення суцільної диспансеризації. З цією метою здійснюється експеримент. Перші результати організаційного експерименту із впровадженням у практику моделі суцільної диспансеризації були представлені на ВДНХ СРСР (1985 р.) і відмічені бронзовою медаллю. Викладачі кафедри Л. М. Романюк і В. Л. Смірнова, а також працівники практичної охорони здоров'я А. І. Бойчук, В. С. Килівник, М. Б. Тарасюк зібрані матеріали поклали в основу своїх дисертацій.

В процесі цих досліджень було зроблено кардинальні висновки стосовно здоров'я сільського населення. Визначення рангового значення окремих соціальних чинників в обумовленості здоров'я дало такий результат: сімейний стан (показник множинної кореляції – 0,759), матеріальний добробут (0,653), професія і пов'язані з нею умови праці (0,644), житлові умови (0,577), доступність медичної допомоги (0,777).

Ці чинники (проте в різних рангових сполученнях) мають переважаючий вплив на поширеність основних захворювань разом з деякими іншими, специфічними для кожної з хвороб: серцево-судинні – вживання тютюну і алкоголю, стан сну; нервові хвороби – психоемоційний стан, характер харчування і наявність психічних травм в анамнезі; хвороби опорно-рухового

апарату – вживання тютюну і алкоголю; хронічні неспецифічні хвороби легень – часті простудні захворювання і вживання тютюну; виразкова хвороба – спадковість, вживання тютюну, перенесені психічні травми.

На підставі наукових досліджень активізувалася науково-видавнича діяльність. Майже щорічно видавали новітні розробки з актуальних проблем охорони здоров'я населення, особливо з питань управління та економіки. Так, тільки в 1987 році вийшли друком методичні розробки "Організація і управління щорічною диспансеризацією населення сільського району", "Потреба населення сільського району в щорічній диспансеризації", монографія "Центральна районна лікарня". У 1993 році побачив світ підручник проф. О.М. Голяченка із соціальної медицини та організації охорони здоров'я, в 1996 — з економіки охорони здоров'я. У цих виданнях уперше в історії самостійної української держави сформульовано засади її охорони здоров'я. У 1997 році проф. О.М. Голяченко разом з акад. А.М. Сердюком (Міністром охорони здоров'я) та О.О. Приходським (організатором охорони здоров'я) підготував та видав новий підручник "Соціальна медицина, організація та економіка охорони здоров'я". Це було перше подібне видання не лише в Україні, але й на терені колишнього Радянського Союзу.

У 1997 році до 40-річчя Тернопільського медичного інституту було підготовлено монографію за редакцією проф. О.М. Голяченка "Лікарі Тернопільщини", в якій уперше відтворено коротку історію медицини краю. У 1996 році О.М. Голяченко разом з А.О. Голяченко опублікували монографію «Економіка української здоровоохорони», в якій дали визначення економіки охорони здоров'я як науки, розглянули проблему ціноутворення медичної допомоги, поняття вартості медичної допомоги тощо.

Запропонована кафедрою методика визначення ціни («вартості») медичної допомоги використана в численних дисертаційних дослідженнях (І.Ю. Андрієвський, В.С. Сміянов, Г.Б. Голяченко, А.І. Побережний).

Паралельно з цим розвивалася робота з висвітлення історії української медицини. Результатом цього став вихід у 2004 р. підручника О.М. Голяченка разом із Я.В. Ганіткевичем «Історія медицини» та відповідної програми, які були рекомендовані Центральним методичним кабінетом з вищої медичної освіти МОЗ України для студентів медичних ВНЗ III-IV рівня акредитації. В підручнику, як і в програмі, на тлі історії всесвітньої медицини, вперше обширно висвітлено історію розвитку української медицини, згадано про формування перших українських національних наукових медичних шкіл, про репресії тоталітарного режиму щодо українських лікарів і вчених-медиків, виокремлено історію громадської медицини та фармації. Звичайно, ця перша спроба подати історію української медицини не може вважатися вичерпно досконалою. В кінці передмови до книжки сказано: «Певні, що надалі будуть написані вагоміші і змістовніші книги з історії української медицини».

У 2006 р. вийшла монографія «Реформа охорони здоров'я в Україні» за ред. О.М. Голяченка. В ній на основі узагальнення багатолітнього наукового досвіду досліджень кафедри накреслено шляхи реформування охорони здоров'я, які об'єднуються в три основні напрямки: організаційний, економічний і управлінський.

Останніми роками кафедра зайнялась проблемами вивчення смертності сільського населення від серцево-судинних захворювань, а конкретно вивченням соціальних факторів гіпертонічної хвороби, яка є своєрідним пусковим механізмом. Темою кафедральної НДР з 2010 р. є «Артеріальна гіпертензія та гіпертонічна хвороба у сільського населення як соціально-медична проблема» (науковий керівник проф. О.М. Голяченко, відповідальний виконавець доц. В.Л. Смірнова). Окремі результати дослідження знайшли своє відображення у таких фундаментальних працях: «Українська здоровоохорона: чутки про смерть не перебільшені» (автор О.М. Голяченко), «Гіпертонічна хвороба, інфаркт міокарда. Соціально-медичне дослідження» (автори К.М. Сокол, А.Г. Шульгай). Дане дослідження охоплює весь період життя людини, починаючи з дитячого віку. В дитячому віці вивчаються фактори ризику артеріальної гіпертензії, які включають 18 соціальних факторів, і в дорослому віці, які включають 17 соціальних факторів. Опубліковані перші роботи про захворюваність в дитячому віці (В.Л. Смірнова, Н.Я. Панчишин) і в дорослому віці (О.М. Голяченко, А.Г. Шульгай, Л.М. Романюк, Н.Я. Панчишин, В.Л. Смірнова, Н.Є. Федчишин, Н.О. Теренда).

З 2011 року колектив кафедри працює над науково-дослідною роботою на тему «Організаційні основи реформування системи охорони здоров'я» (науковий керівник проф. А.Г. Шульгай, відповідальний виконавець доц. В.Л. Смірнова), яка є базою для розробки концепції реформування медичної галузі Тернопільської області. Кафедра поставила за мету провести наукові розрахунки та передбачити можливість госпітальних округів Тернопільської області, спільно з головним управлінням охорони здоров'я обласної державної адміністрації розробити оптимальні показники навантаження центрів первинної медико-санітарної допомоги.

Враховуючи епідеміологічну ситуацію в Україні, проводиться дослідження з вивчення грипу і

вірусного гепатиту С, сумісно з кафедрами інфекційних хвороб з епідеміології та клініко-лабораторної діагностики.

На кафедрі разом із Інститутом стратегічних досліджень МОЗ України з 1997 року видається фаховий журнал "Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України" (включений до переліку № 1 ВАК України), який щоквартально виходить у видавництві "Укрмедкнига"; відповідальним редактором журналу є проф. О.М. Голяченко. Через 10 років журнал пройшов переатестацію як провідний журнал у галузі соціальної гігієни та організації охорони здоров'я. Співробітники кафедри регулярно публікували наукові статті в журналі. Тематика статей була різноманітною, але в основному присвячена соціально-гігієнічним питанням здоров'я і охорони здоров'я сільського населення, проблемі вартості медичної допомоги, вивченню артеріальної гіпертензії серед мешканців міста і села. З історико-медичних публікацій тре-

ба особливо відмітити праці проф. О.М. Голяченка щодо історії української медицини.

У 2010 р. колектив кафедри у повному складі приймав активну участь у міжвідомчій комісії з реформування, структуризації медичної галузі та вироблення концепції розвитку охорони здоров'я Тернопільської області. Куратором робочих груп цієї комісії був проф. А.Г. Шульгай. Робочими групами було проведено аналіз стану охорони здоров'я в Тернопільській області та розроблено проект концепції реформування і структуризації медичної галузі в нашому регіоні. Проведені дослідження стануть основою для подальших наукових розробок в цьому напрямку.

З 2012 р. викладачі кафедри в рамках діяльності створеного «Міжнародного науково-освітнього інноваційно-технологічного консорціуму медичних ВНЗ і ВНЗ фізичного виховання і спорту» обмінюються досвідом проведення та результатами науково-дослідної роботи із викладачами Кіровської державної медичної академії.

НАУЧНАЯ РАБОТА КАФЕДРЫ СОЦИАЛЬНОЙ МЕДИЦИНЫ ТЕРНОПОЛЬСКОГО МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ И.Я. ГОРБАЧЕВСКОГО

А. Г. Шульгай, Н. Я. Панчишин, В. Л. Смирнова (Тернополь)

В статье представлена эволюция социально-гигиенических и исторических идей, предложенных и частично реализованных на кафедре социальной медицины, организации и экономики здравоохранения с медицинской статистикой Тернопольского государственного медицинского университета имени И.Я. Горбачевского.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальная медицина, организация здравоохранения, история медицины, научные исследования.

SCIENTIFIC STUDY OF SOCIAL MEDICINE DEPARTMENT OF TERNOPIL MEDICAL UNIVERSITY BY I.YA. HORBACHEVSKY

A. Shulgay, N. Panchyshyn, V. Smirnova (Ternopil)

In the article the evolution of the socially-hygienically and historical ideas is presented offered and partly realized on the department of social medicine, organization and economy of health protection with medical statistics of the Ternopil state medical university by I.Ya. Horbachevsky.

KEY WORDS: social medicine, organization of health protection, history of medicine, scientific researches.

Рецензент: к. мед. наук Н.О. Теренда